

FM, toimituspäällikkö Risto Kenttä:

Oululaiset nuorena työväenpuolueessa

Seminaari työväenpuolueen Oulun kokouksesta 1906

Oulun Työväentalo 24.8.2006

Työväenpuolueen edustajakokous elokuussa 1903 pidettiin Forssassa. Tuon kokouksen oli määrä olla aluperin Oulussa, mutta oululaisilla ei ollut osoittanut riittävää kokoustilaa, kun oman talon rakennusurakka oli yhä kesken. Komea kivitalo valmistui vasta seuraavana vuonna. 1)

Forssan 1903 kokouksen kaksi tärkeintä kysymystä olivat puolueen ohjelman syventäminen ja siitä päättäminen, millä keinoin ohjelma tulisi panna täytäntöön. Kyse on menettelytavasta.

Mihin siis oikein pyrittiin? Oliko se sosialismi, johon työväenpuolue 1903 Forssassa pyrki, minkä verran kotikutoista ja miten paljon tuontitavaraa. Ja jos se oli enemmän tuontitavaraa, mistä päin maailmaa vaikutteet tulivat?

Forssassa 1903 työväenpuolue otti nimekseen Sosialidemokratinen Puolue Suomessa SDP. Uuden ohjelman pohjana oli Itävallan puolueen 1901 hyväksymä ohjelma. Sitä pidettiin kansainvälisen työväenliikkeen aikansa uusimpana.

Puoluehallinnon sihteeri **J.K.Kari** muistutti Forssassa, että Itävallan puolueohjelmasta on keskusteltu erurooppalaisessa lehdistössä perusteellisesti.

Oulun Työväenyhdistyksessä (Ty) ohjelmaluonnoksesta oli keskustelu etukäteen vilkkaasti. Erityistä kiistaa nostattiin kohta uskonnonopetuksesta. Oulun Ty päätyi esittämään dogmillisen uskonnonopetuksen kieltämistä, mutta historiallisen hyväksymistä. Oululainen työväenliike ei olisi halunnut tehdä selvää pesäeroa työväestön ja kristillisen uskon kesken.

Toinen kysymys, jossa oululaiset erottuivat valtavirrasta Forssan kokouksessa oli kyse maatalousohjelmasta. Oululaiset lähtivät voimaperäisesti tukemaan itsenäistä pienviljelyä, vastoin ajan valtavirtaa, itävaltalaisen **Karl Kautskyn** tulkintaa, joka suosi torpparien asiaa.

Paitsi ymmärrystä itsenäisiä pienviljelijöitä ja kristillisen vakaumuksen omaksuneita kohtaan, oululaisen työväenliikkeen jäsenistössä oli paljon kannatusta raittiusaatteella.

Forssan ohjelmaa arvosteltiin liiallisesta Itävallan veljespuolueen ohjelman kopioinnista. Mm. **Edvard Valpas** vaati, että ohella olisi pitänyt nousta enemmän omasta kansasta.

Mutta vielä tärkeemmäksi kuin pohdinta, oliko ajatus valtiollisen vallan hankisesta kopioitu puolueohjelmaan enemmän Wienin kuin Erfurtin ohjelmasta, oli kysymys, miten työväenliikkeen tulisi suhtautua Venäjän-politiikkaan. Siinä missä Itävallan toverit puhuivat suoraan "valtiollisen mahdin" ja Saksan toverit "valtiollisen vallan" pyrkimyksistä, Forssan ohjelma lausui ajatuksen "valtiollisen vaikutusvallan" valtaamisesta, eli enemmänkin vallan saamisesta kuin se ottamisesta.

Venäjällä sen sijaan, tuohon aikaan erityisesti sosiaalivallankumoukselliset, eivät korostaneet vallan saamista vaan sen ottamista.

KIISTA MENETTELYTAVASTA – OULULAISTEN NÄKEMYS

Jo pian Forssan kokouksen jälkeen SDP ajautui rajuun kiistaan nimenomaan menettelytavasta. Kyse oli koko kansainvälisen työväenliikkeen peruskysymyksestä: millä keinoin yhdessä hyväksyty ohjelma on mahdollista ja viisainta panna täytäntöön.

Kansainväliseen, keskieurooppalaiseen, sosialidemokratiaan uudella ohjelmallaan suuntautunut SDP alkoi yhä enemmän jättää sivuun myös kansallisia arvoja. Sen mukaisesti säätyvaltiopäivät nähtiin luokkaluonteisina, mitä ne tietysti olivatkin. Säätyvaltiopäiville pyrkimistä alettiin valitun opin mukaan vieroksua. Pian vaadittiinkin valtiopäivävaalien täydellistä boikottia.

Oululaisilla oli toinen näkemys.

Toisin kuin esimerkiksi Helsingissä ja puolueen vanhassa pääkaupungissa Turussa, Oulussa ei vaaliboikottia noudatettu. Kun vuoden 1901 asevelvollisuuslaki koettiin aivan yleisesti suomalaisia kohtaan venäläisenä laittomuutena, taistelu autonomia puolesta käänsi myös puoluejohdon päät ja vaalilakkoperinteestä luovuttiin yhteisen hyvän nimissä.

Työväenliikkeen johtomiehet lähtivät mukaan järjestämään myös kutusuntalakkoja. Tampereella keskeisiä lakko-organisaattoreita olivat **Yrjö Mäkelin** sekä ystävänsä **Matti Vuolukka**, entinen Oulun Ty:n puheenjohtaja.

Mäkelin oli ollut jo vuoden 1901 syksystä perustuslaillisen vastarintajärjestön jäsen. Venäläiset antoivat järjestölle nimen *Kagaali*. Järjestöön kuului myös oululaisia työväenmiehiä.

Kevättalvella 1904 kaksi oululaista, työväenyhdistyksen puheenjohtaja ja puoluehallituksen jäsen **Jaakko Kemppainen**, Oulun työväen johtoon kuulunut **Aappo Määttä** sekä Mäkelin ottivat osaa perustuslaillisten suomalaisten kokoukseen Pohjois-Ruotsin Bodenissa. Kokouksen tarkoituksena oli saada Suomessa aikaan kansanliike maan oikeuksien puolustamiseksi ja lopettaa suomettarelainen myöntöväisyysspolitiikka.

Mäkelinistä ja Kemppaisesta tuli sittemmin Mäkelinin Ouluun muuton myötä hyviä ja läheisiä työtovereita. Miehet antoivat kasvot oululaisen työväenliikkeen kansalliselle linjalle, joka oli oleva vallitseva aina kansalaissotaan 1918 asti.

Mäkelin, Kemppainen ja useat muut Oulun työväen johtohenkilöt korostivat työväestön ja työväenliikkeen itsenäisyyttä, oman arvon tuntoa sekä työväestön sivistyksellisiä, sosiaalisia ja laillisia oikeuksia.

Mäkelin ja Kemppainen kannattivat passiivista vastarintaa ja alkoivat menettelytapakiistan roihutessa kannattaa yhä kuuluvammin "työväen tosi-parhaan harrastusta", kuten Mäkelin asian ilmaisi.

Myöhemmin, vuodesta 1915 lähtien, Mäkelin ja Kemppainen kääntyivät vastarinnassaan aktivisteiksi ja ryhtyivät jääkärivärväreiksi, jossa menestyivät aivan erinomaisesti. Miesten sitoutumista asiaansa kuvaa, että molempien perheistä lähti poika Saksaan sotaoppiin.

Helsingin puoluekokouksessa 1904 Oulun Ty:n edustaja **Kustaa Ahmala** puki oululaisten ajatukset sanoihin: "Oulussa ei käsitetä, että ei olisi asteellisetkin parannukset parempia kuin ei mitään".

Ahmalan sanoma oli selkeä. Oulun Ty oli valinnut menettelytapakiistassa reformisten ja kansallisen linjan.

Ja ikään kuin asiansa varmistamiseksi Oulun Ty asetti syyskuussa 1904 ehdokkaaseen valtiopäivävaaleihin J.K.Karin, tutun miehen Turusta. Kari myös valittiin valtiopäiville.

Päätös oli vastoin puoluekokouksen kantaa. Mitä teki tässä tilanteessa Yrjö Mäkelin? Riensi puolustamaan oululaisia.

Mahdollista puoluehajananutakin uhmaten Mäkelin totesi: "Tällaiseen jakautumiseen on kyllä olemassa täysin pätevät syyt, joten ei sitä voidan ajan oloon välttää, eikä se ole tarpeenkaan, pikemminkin päinvastoin".

Vielä lokakuussa 1904 Oulun Ty:n kokous käsitteli asiaa. Osa väestä olisi halunnut tuomita puoluekokouksen vaalilakkopäätöksen suoraan, mutta maltti voitti tässäkin tilanteessa, niukasti tosin.

Äänin 27-20 työväenyhdistyksen kokous päätti antaa SDP:n johdolle selityksen menettelystään valtiopäivävaaleissa. Oululaiset korostivat tarvettaan saada työväen edustajia valtiopäiville. Työväenyhdistys otti täyden vastuun tapahtuneista ja asettui tukemaan J.K.Karin persoonaa.

Kun *Työmies*-lehti vielä palasi aiheeseen, Mäkelin sai syyn vastata. Hän kirjoitti: "Se ajatus, että toveri Kari tulisi näillä valtiopäivillä edustamaan Oulun kaupunkia, ei ole aivan eilispäivän lapsia. Sitä ehdotin minä ja Forssan poluepäivillä Oulun Ty:n edustajalle, puoluetoveri Kemppaiselle."

Ja Mäkelin jatkoi: "Kari, joka oli asetettu oululaisten ehdokkaaksi, kieltäytyi julkisesti *Työmies*-lehdessä ja lähetti Ouluun sähkösanoman. Sieltä vastatiin niin ikään sähköiteitse seuraavasti: "Kieltäytyminen myöhäistä. Olette kahdella listalla. Emme ehdi uutta ehdokasta asettaa. Puoluekokouksen päätöstä emme seuraa."

Kari sähköitti uudelleen: "Puoluekokouksen päätöstä on noudatettava. Huomatkaa sääntöjen 1. pykälä."

Parin tunnin kuluttua saapui Karille sanomaan vastaus: "Parempi työväenasian edistys kuin puoluekokouksen typeRä päätös. Oulun Työväestö."

SUURLAKOSTA TYÖVÄEN KAKSI TOIMINTALINJAA

Venäjän vuoden 1905 vallankumous ja suurlakko Suomessa myöhemmin syksyllä herättivät toiveita nopeastalin vallan vaihtumisesta ja nostivat tapetille työväenliikkeen kaksi linjaa.

He, joiden mielestä keisarivalta oli kukistettavissa pikaisestikin, olivat saaneet uskollen vahvistusta vuoden 1905 tapahtumista.

He puolestaan, jotka katsoivat, että keisarivallan heikentyminen Pietarissa antoi tilaisuuden toteuttaa lainsäädännön kautta odotettuja uudistuksia myös Suomessa, pitivät tärkeämpänä turvata työväestön ääinoikeuden ja yksikamarisen eduskunnan toteutuminen.

1.11.1905 alkanut suurlakko synnytti myös aseelliset kansalliskaartit. Porvarillisten tahojen tavoitteena oli paluu aikaan ennen **Bobrikovia**, työväestö halusi muutoksia siihenkin.

Myös Oulun kansalliskaarti jakautui vuoden 1906 aikana kahtia: *Voimaliiton* paikallinen osasto edusti porvareita, *Oulun Punanen Kaarti* työväestöä. Toisin kuin Helsingin Hakaniemessä heinä-elokuussa 1906, Oulussa ei kahtia jakautuneen kansalliskaartin välillä ollut kahakointia.

Oulun Punanen Kaartikin hajoaa melkein itsestään. Senaatin päätöksellä punakaartit lakkautettiin jo kesällä 1906. Saman päätöksen teki elokuussa Oulussa koolla ollut SDP:n puoluekokous. Oulun Punanen Kaarti jätti omaisuutensa Oulun Ty:n käyttöön.

SDP:N OULUN PULUEKOKOUS

Tässä tilanteessa Oulun puoluekokoukseen 20.-27.8.1906 kokoontui kaikkiaan 399 virallista kokousedustajaa. Puolueessa oli tuolloin noin 80 000 jäsentä, joista asui Oulun läänissä noin 7500. Oulun Ty:ssä jäseniä 1622. Luku oli varsin kunnioitettava, tietäen, että Oulussa asui tuolloin noin 18 000 ihmistä.

Pohjois-Suomesta kokoukseen saapui 42 virallista edustajaa 2), joista 10 Oulun kaupungista.

J.A.Salo edusti VR:n konepajan Oulun osastoa, **H. Kostama** Auran torppariyhdistystä, **Otto Piisinen** Kansan Tahtoa sekä Oulun Ty:tä seuraavat seitsemän: **Heikki Törmä**, **Heikki Ahmala**, **Kalle Hämäläinen**, **K.H.Rissanen**, aviopari **Juho ja Jenny Viitanen** sekä **Lennart Lindgren**.

Haukiputaan Ty:tä edusti **A. Väänänen**, Kempeleen Ty:tä **V. Mikkonen** sekä Limingan Ty:tä **Katri Suni, J.V. Tossava** ja **A. Puhakka**. Martinniemen sahan Ty:tä edusti **A. Väätänen** ja Pateniemen Ty:tä **Juho Reiman**. 3)

Oulun kokous pidettiin lähes välittömästi Viaporin kapinan ja sen kukistamisen jälkeen. Tapahtumat vaikuttivat tuoreeltaan kokoukseen.

Aivan olennaiseksi Oulun kokouksessa 1906 nousi kysymys SDP:n menettelytavasta: olisiko vallankumouksella sittenkin sijaa vai olisiko viisaampaa varjella senaatin jo hyväksymien äänioikeutta ja eduskuntalaitosta koskevien lakien vakiintumista?

Tärkeän menettelytapakysymyksen kokouksella alusti puoluesihteerinä **Yrjö Sirolan** tehtävään junaillema työväenliikkeen vanhan kaartin edustaja **Eetu Salin**.

Vaikutusvaltainen Salin oli tehtävään mitä parhain mies. Entisestä anarkistista oli ajan myötä ja Viaporin tapahtumien jälkeen tullut parlamentaarisen linjan ehdoton kannattaja.

Salin tunnusti puheessaan SDP:ssä olevat kaksi linjaa, ja kaksi ryhmittymää. Hän nimesi ne ryhmäksi, joka pyrki "ilman verenvuodatusta käytävään uudistustyöhön" ja ryhmäksi, joka tavoitteli "väkivaltaista vallankumousta".

Vaikka Salin puhui SDP:n tarpeesta pysyä "hyökkävällä kannalla", hän asettui ehdoitta parlamentaarisen linjan tukijaksi. Voimat oli keskitettävä tulevaan eduskuntatyöhön. Lakot Salin hyväksyi, mutta vastusti aseellista varustautumista ja sotilaallisia taistelujärjestöjä. Venäjän vallankumouksellisiin Salin teki selkeää pesäaron: oli otettava huomioon vain oma kansallinen tilanne ja oman kansan olosuhteet.

Salinin linjanveto vastasi oululaisten näkemyksiä.

Heikki Törmä näki parhaaksi "pysyttelyn kansainvälisen sosialidemokratian ääriivivojen sisällä". **Kalle Hämäläinen** näki, että "vallankumoustaistelun tukemiseen on suurlakko ainoa ja tehokkain muoto, jonka puolue voi hyväksyä ja jolla se voi parhaiten vallankumoista auttaa, ja myöskin tukea Suomen eduskunnan vallan laajentamispurintöjä".

KARIN EROTTAMINEN - NÄPÄYTYS ISÄNNILLE

Toinen Oulun puoluekokouksen 1906 keskeinen linjanveto, ja kiistakysymys, koski ministerisocialismia. Kyse oli siitä, voisiko sosialisti olla mukana myös sellaisessa hallituksessa, jossa on muitakin kuin sosialisteja? Kysymys, joka näyttää olevan aktuaali edelleenkin osassa työväenliikettä.

Oulun kokouksessa kysymys henkilöitiin oli **J.K. Kariin**, joka oli ryhtynyt senaatin jäseneksi.

Erityisesti oululaisille, kokouksen isännille, Kari-jupakka oli kiusallinen. Oululaisten suosiman Karin erottamista puolueesta vaadittiin heti kokouksen alkajaisiksi. Se oli näyttävä näpätys kokouksen isännille. Yksi näkyvimmistä erottamisen puolesta esiintyneistä oli **Otto Ville Kuusinen**.

Suomettarelaisista SDP:hen siirtynyt Kuusinen piti Karin erottamista periaatekysymyksenä: "Jollei Karia eroteta, niin annetaan oikeus sanoa, että hallituskoplassa on sosialidemokratati". **Edvard Valpas** syytti Karia revisionistiksi.

Oululaiset Hekki Törmä ja **Heikki Ahmala** puolustivat Karia. He ymmärsivät, että kyse oli puolueen tulevasta linjasta. Ahmala rusikoi Karia puolustaessaan myös Kuusisen: "Miehet (Kuusinen), joita emme tunne, syytävät mitä törkeintä roskaa".

Kaikkiaan Oulun edustajat sopeutuivat puoluekokouksen henkeen kohtuullisesti, vain Kari-jupakan ratkaisu jäi vaivaamaan.

OULUSSA OLII OLTU EDELLÄKÄVIJÖITÄ

Vaalijärjestelmän uudistus ja puoleen asettuminen tukemaan parlamentaarista linjaa miellytti oululaisia. Ne molemmat vahvistivat käsitystä, että Oulussa oli oltu edelläkävijöitä.

Kansan Tahtoa puoluekokouksessa edustanut **Otto Piisinen** rohkeni kuitenkin kokouksen loppusanoissaan arvioimaan myös isäntien suhdetta valtakunnalliseen liikkeeseen: "Pohjanmaan työväenliike on hyötynyt tästä kokouksesta...joskin nyt vielä olemme lapsipuolen asemassa, voimme jo ensi puoluepäiviin mennessä kohota toisten tasolle...sinne me ainakin pyrimme...perästä me täällä pohjolassa tulemma ja koetamme parhaamme mukaan työskennellä yhteisen asiamme puolesta".

Oulun Ty:n johdon ja *Kansan Tahdon* hallinnon käsitys oli toinen. Ei mennytkään kauaa, kun Piisinen oli entinen Kansan Tahdon toimitussihteeri. Piisinen pyysi eroa tehtävästään ja sai sen lehden hallinnolta, vieläpä yksimielisesti.

Vaikka SDP Oulun puoluekokouksessa asettuikin selkeästi edustuksellisen demokratian kannalle, kaksi linjaa puolueessa oli yhä todellisuutta. Välittömästi kokouksen jälkeen puolueessa puhkesi julkinen kriisi, jonka vain vaivoin valmistautuminen ensimmäisen eduskuntavaaleihin peitti alleen.

SDP:LLE SALAINEN RINNAKKAISJÄRJESTÖ

Puoluväen keskuudessa kiersi vaasalaisen veteraanin **J.E. Lillnixin** suuhun laitettu slogan: "Joko sosialidemokraatteja tahi vallankumouksellisia, mutta molempia yhtäaika ei voi olla".

Itävaltalais-saksalaisen sosialismimallin rinnalle nousi venäläinen malli. **Pjotr Kropotkinin** teos "*Taistelu leivästä*" (1906) suositteli pakkoluovutuksia. Väkivaltainen taistelu tsarismia vastaan oli jo muuttunut väkivaltaiseksi luokkataisteluksi.

Toinen innoittava esimerkki tuli Ruotsista. SAP:ssa (Sveriges Arbetarparti, Ruotsin työväenpuolue) oli jo pitkään toiminut ryhmittymä, joka ilmaisi avoimesti väkivaltaisen vallankumouksellisuutensa. Tämän ryhmän avainhenkilö oli **Hinke Bergegren**.

Bergegrenin tavoin itseään nuorsosialisteiksi kutsuneet vastustivat, kuten itse sanoivat, "reformiystävällisyyttä" ja rahoittivat omaa toimintaansa mm. pankkiryöstöin.

Oulun puoluekokouksen yhteydessä eräät SDP:n nuorsosialistit ja työläisaktivisteissa toimineet olivat pitäneet salaisen rinnakkaiskokouksensa ja päättäneet organisoida SDP:lle maanalaisen rinnakkaisjärjestön.

Ajatus oli seuraava: Oli valmistauduttava Venäjän vallankumoukseen. Vain sitä tukemalla Suomen autonomia voitaisiin vakiinnuttaa ja varmistaa kansainvaltainen kehitys Suomessa.

Tähän rinnakkaiskokoukseen ottivat osaa mm. **Väinö ja Sulo Wuolijoki** sekä tamperelaiset **Timo Korpimaa** ja Venäjän armeijan entinen aliluutnantti **Leo Laukki**, Yrjö Mäkelinin kiivas vastustaja.

Kun tieto rinnakkaiskokouksesta ja salaisesta hankkeesta tuli syyskuussa 1906 julki, mm. Mäkelin ja **Kössi Kaatra** erosivat Tampereen Ty:n jäsenyydestä, ja Mäkelin myös *Kansan Lehdessä* päätoimittajan tehtävistä. Mäkelinin mielestä muutoksen tuli tapahtua mahdollisimman kivuttomasti. Aseellinen varustautuminen avaisi mahdollisuuden, että kumoustilanne vaatisi uhreja.

SDP:n puoluejohtolla ehkä oli tieto myös Oulun rinnakkaiskokouksesta. Näin voi päätellä Sirolan artikkelista, jossa hän yritti parhain päin selittää niitä ajatuksia, joita nuorsosialistit edustivat. Sirola epäonnisti koettessaan selittää ryöstöjen ja rikollisuuden syitä yhteiskunnallisilla tekijöillä. Hänen kynäilynsä johti vain ojasta alikkoon: puoluesihteerin ymmärrettiin laajasti väkivaltaisen toiminnan hyväksyjänä ja hänen artikkelinsa SDP:n johdon siunauksena salaiselle hankkeelle.

VANHA KAARTI KIELTÄYTYI EDUSKUTNAEHDOKKUUDESTA

Sen seurauksena mm. Mäkelin, Kaatra, **Taavi Tainio** ja Salin kieltäytyivät eduskuntavaaliehdokkuudesta. Samoin Kalle Hämäläinen, jonka mukaan myös Oulussa oli käynnissä "jyrkemmällä kannalla" olevien ja "maltillisten" välinen yhteenotto; Hämäläinen kuitenkin perui kieltäytymisensä – ja valittiin ensimmäiseen eduskuntaan.

Jyrkkiä Hämäläinen luonnehti sellaisiksi, jotka halusivat hoitaa asiat "pelkällä innostuksella" ja maltillisia niiksi, jotka punnitsevat menettelytavat "tosiasiain kirkaassa valossa".

Nuorsosialistit saivat tukea mm. Kuusiselta, joka pyrki vanhan kaartin ja ennen muuta Yrjö Mäkelinin syrjäyttämiseen. Siinä Kuusinen, jota Mäkelin kutsui mm. "suomettelaiselta haiskahtavaksi maisteriksi" välikäisesti onnistukin, kunnes Mäkelinille kävi kutsu Ouluun.

MÄKELIN OULUUN KUIN HENKISEEN KOTIINSA

Ouluun Yrjö Mäkelin (1875-1923) tuli kuin henkiseen kotiinsa.

Oulun työväenliike oli vuoteen 1907 tultaessa jo valinnut kansallisen ja parlamentaarisen linjan. Se oli selkeästi suomenmielinen ja ainakin yhtä selkeästi venäläisvastainen. Se oli kansanliike, joka piti tärkeänä työväen sivistystä ja korosti hyvää itsetuntoa.

Tällaisen liikkeeseen teräväkynäinen ja itsetuntoinen valistaja sopi vallan mainiosti.

risto.kentta@forum24.fi

Oikoluku, väliotsikot ja viitteet T. Sillanpää

- 1) Oulun työväentalon vihkiäiset pidettiin marraskuussa 1903; ks Risto Kenttä: Oma apu, paras apu – Oulun sosialidemokraattin työväenyhdistys ry 100 vuotta 1886 – 1986, Oulu 1986, si 109
- 2) ”Toisen” laskun mukaan puoluekokousedustajia Pohjois-Suomesta oli 47.
- 3) Haukiputaan Ty:n edustaja ”A. Väänenen” ja Martinniemen sahan Ty:n edustaja A. Vääänen voivat olla sama.